

Pintér Tibor – Dobó Róbert

Ukrajna EU-s csatlakozásának lehetséges hatásai

Potential Effects of Ukraine's Accession to the EU

Összefoglalás

Az Európai Tanács 2023 decemberi döntése értelmében az Európai Unió a csatlakozási tárgyalásokat elkezdhette Ukrajnával és Moldovával is. A tanulmány első részében Ukrajna intézményesített kapcsolatfelvételének és az EU-hoz való közeledésének legfontosabb mérőföldkövei kerülnek bemutatásra. Munkánkban azt is vizsgáljuk, hogy milyen jóléti, integrációs értetségi és regionális különbségi folyamatok fémjelzik Ukrajna potenciális EU-s csatlakozását. Ukrajna esetében az igencsak alacsony életszínvonal, valamint a jelentős korrupció és az állandósult társadalmi-gazdasági válság is nehezíti a csatlakozás lehetőségét, nem beszélve a ma is tartó háborús konfliktusról Oroszország és Ukrajna között, valamint a kisebbségek helyzetét sem tarthatjuk megfelelőnek. A tanulmány fő megállapítása, hogy nem tudunk olyan aspektust találni, amely azt támasztaná alá, hogy Ukrajna érettnek mutatkozik az uniós tagságra. A vizsgálat eredményeit diagramokkal és táblázatokkal mutatjuk be.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: F02, F50

Kulcsszavak: integráció, geopolitika, etnikai különbségek, korrupció

Summary

The European Council decision of December 2023 allowed the European Union to start accession negotiations with Ukraine and Moldova. In the first part of this paper, the main milestones in Ukraine's institutionalized engagement and rapprochement with the EU

DR. PINTÉR TIBOR PHD, egyetemi docens, Budapesti Gazdasági Egyetem, Közgazdaságtudományi Intézet, Közgazdaságtudományi és Üzleti Tudományok Tanszék (pinter.tibor@uni-bge.hu); DR. DOBÓ RÓBERT, egyetemi docens, Budapesti Gazdasági Egyetem (dobo.robert@uni-bge.hu).

are presented. An important question that may arise is what additional budgetary burden would be created by the accession of our north-eastern neighbor to the European Union. Several scenarios can be envisaged on this issue. Moreover, the costs of post-war reconstruction are also difficult to calculate and, by their nature, cannot really be accommodated within the EU's current spending structure. In Ukraine's case, the very low standard of living, as well as the high level of corruption and the persistent socio-economic crisis, make accession difficult, not to mention the ongoing war between Russia and Ukraine, and the situation of minorities. The main finding of the study is that we cannot find any evidence that Ukraine is ready for EU membership. The results of the study are presented in the form of charts and tables.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: F02, F50

Keywords: integration, geopolitics, ethnic conflicts, corruption

BEVEZETÉS

Az Európai Tanács 2023 decemberi döntése értelmében az Európai Unió a csatlakozási tárgyalásokat elkezdhette Ukrajnával és Moldovával is. Ukrajna a korábban megszokott ütemezésnél gyorsabban jutott hozzá a tagjelölti státuszhoz, főleg amennyiben figyelembe vesszük, hogy az úgynevezett nyugat-balkáni államok esetében ez mennyi időt ölelt fel. Így sem várható természetesen az, hogy gyorsan az Európai Unióhoz csatlakoznak az ukránok. A tagság perspektíváját kezdetben nem nyújtó keleti partnerség keretrendszere alakult át Ukrajna és Moldova esetében tagjelölti minőséggé. Ez jelentős mértékű átalakulásra utal az Európai Unió külkapcsolati politikájában, amelyet csak szélesebb kitekintésben érthetünk meg. Fontos kérdésként merülhet fel, hogy milyen pótlólagos költségvetési terhet jelentene északkeleti szomszédunk felvétele az Európai Unióban. Többféle forgatókönyv alkalmazása elképzelhető ebben a kérdésben. A háború utáni újjáépítés költségei pedig szintén nehezen kalkulálhatók és természetük miatt nem is igazán helyezhetők el az EU eddigi kiadási szerkezetében. Mindezen túl arra is érdemes kitérni, hogy valójában az EU keleti tagállamaival összevetve, de akár Oroszország gazdasági adataival összehasonlítva Ukrajna milyen életszínvonalat és globális integrációs érettséget mutat? Ezekből az adatokból, megnyilvánuló tendenciákból is lehet következtetéseket levonni a csatlakozási folyamatot illetően.

Egy ország belső területi tagoltságával, regionális különbségeivel együtt csatlakozik az európai integrációhoz, ezért egy olyan, európai léptékben óriási területű ország esetében, mint Ukrajna, kifejezetten fontosnak tarthatjuk a regionális különbségek elemzését. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy igen jelentős regionális felzárkóztatási támogatások lehetnek szükségesek a későbbiekben. Mindezen tényezők mellett is bizonyos megállapítások tehetőek az ukrán EU-csatlakozás körülményeit illetően, ezek olvashatóak a tanulmányban.

AZ INTÉZMÉNYESÍTETT KAPCSOLATFELVÉTEL ALAKULÁSA AZ EU ÉS UKRAJNA KÖZÖTT

Az Európai Unió és Ukrajna közötti kapcsolatok kialakulása fejlettebb, intézményesültebb formában az EU-s szomszédságpolitika létrejöttéhez köthető. A keleti partnerséget tekintjük az európai szomszédságpolitika keleti országokra vonatkoztatott dimenziójának. Az EU a keleti partnerség keretében keleti szomszédjaival együttműködést célt meg annak érdekében, hogy politikai társulás és a lehető legnagyobb fokú gazdasági integráció valósuljon meg a felek között (Losoncz, 2011). 2008-as előkészítési szakaszt követően 2009 óta működik a keleti partnerség, eredetileg az alábbi kelet-európai országok részvételével: Örményország, Azerbajdzsán, Grúzia/Georgia, Moldova, Ukrajna, Fehéroroszország. Oroszország speciális státuszt kapott a kezdetekben: stratégiai partnerségi országnak nevezték (Ballieu, 2023). Napjainkban Fehéroroszország státuszát felfüggesztették, a többi ország viszont mindmáig a keleti partnerség hatálya alá tartozik. Ennek azért van jelentősége, mert eredetileg az uniós tagság perspektívája nélküli, szoros gazdasági, politikai együttműködés lett volna a cél ezen EU-s külpolitikai instrumentum kapcsán. Ettől azonban később a felek eltekintettek, ma ugyanis Moldova és Ukrajna is EU-tagjelölti státuszt élvez, Grúzia pedig igen közel áll ehhez a státuszhoz a 2024-es esztendő elején.

Mindezek mögött elsősorban az orosz-ukrán viszony elmergesedése húzódik meg (Petrov, 2023). Ez a döntés természetesen úgy is értelmezhető, hogy a külső kapcsolatrendszerhez kapcsolódó status quo-t rúgta fel az EU Oroszország agressziója okán. Külön figyelmet érdemelnek a nyugat-balkáni országok, legfőképpen Szerbia jóval régebbtől fennálló uniós tagsági tervei, mivel egy ilyen döntés csökkentheti a reformhajlandóságot a tagjelölnél (Fouéré, 2022). Törökország esete pedig még inkább elgondolkodtató: 1987-ben kérte a kis-ázsiai állam akkor még az EGK-hoz való csatlakozását, 1999 óta pedig az EU tagjelölt országának minőségében jelenik meg, valószínűtlen azonban, hogy Ukrajna előtt lépjen be az EU-ba (Szigetvári, 2020.) Ezek a tények azt sugallják, hogy nem feltétlenül meritokratikus elvek érvényesülnek az EU-s bővítés esetén, hanem aktuális, akár globális szintű politikai szerepeket érintő geopolitikai szempontok, ahol bizonyos új helyzetek nagyon jelentős változásokat is okozhatnak (Miszlivetz, 2022), növelve a bizonytalanságot és az Európai Uniót övező hitelességi deficitet.

Jelentős külső hatásnak kellett érvényesülnie tehát ahhoz, hogy az Európai Unió ténylegesen megfontolja Ukrajna felvételét az EU-ba. Mindez a 2013-as majdan forradalom és a 2014-es katonai cselekmények után valósult meg, ezek az események egy új pályára terelték a kapcsolatokat az érintett felek között. 2014-ben az Európai Unió és Ukrajna társulási megállapodást írt alá, amely dokumentum, az EU és Ukrajna közötti szerződéses kapcsolatok fejlődésének új szakaszát jelentette, amelynek célja a politikai társulás és a gazdasági integráció mélyítése volt (Petrov – Holovko-Havrysheva, 2023). Ez a dokumentum még nem tartalmazta az EU-s tagság perspektíváját, de a forradalmi cselekményeket kiváltó politikai döntést erősítette. Az ezt követő években egyre nagyobb dinamikát nyert északkeleti szomszédunk és az Európai Unió közötti kapcsolatok fejlődése (Umland, 2023), ennek mérőföldköveit tartalmazza az alábbi táblázat.

Az Európai Unió Tanácsa hivatalos oldala szerint az Ukrajnával kötött vízumkönnyítési és visszafogadási megállapodások 2008-ban léptek hatályba, ez egy újabb vetülete a kétoldalú kapcsolatoknak. Még ugyanebben az évben megkezdődött a vízum párbeszéd is a felek között. A Bizottság 2016. április 20-án javaslatot terjesztett elő arra irányulóan, hogy az ukrán állampolgárok vízummentesen utazhassanak be a schengeni övezetbe. A Tanács és az Európai Parlament 2017. február 28-án megállapodott erről a javaslatról. A Tanács 2017. május 11-én vízumliberalizációs rendeletet fogadott el, amelynek értelmében az ukrán állampolgárok bármely 180 napos időszakban legfeljebb 90 napra vízummentesen utazhatnak az Európai Unióba (Európai Unió Tanácsa hivatalos weboldala).

1. táblázat: Ukrajna Európai Unióhoz való közeledésének főbb mérföldkövei 2014-et követően

Dátum	Mérföldkő
2017. június	A vízumkönnyítési és visszafogadási megállapodások hatályba lépnek.
2017. szeptember	A társulási megállapodás és a szabadkereskedelmi övezet egyezmény hatályba lépése.
2022. február	Röviddel az orosz támadás kezdete után Ukrajna uniós tagságért folyamodik, beadva a tagfelvételi kérelmet.
2022. június	Az Európai Bizottság javasolja a tagjelölti státusz megadását Ukrajna számára.
2022. június	Az Európai Tanács megadja a tagjelölti státuszt Ukrajna számára.
2023. február	Az Európai Bizottság jelentése olvasható az ország (Ukrajna) uniós vívmányokhoz (acquis communautaire) való igazodás állapotáról.
2023. június	A Bizottság szóbeli tájékoztatása a Tanácsnak a 7 lépésben elért eredményekről Ukrajna ügyében.
2023. november.	A Bizottság a csatlakozási tárgyalások megkezdését javasolja Ukrajnával. Ukrajna első alkalommal szerepel a bővítési csomagban szereplő jelentésekben.
2023. december	Az Európai Tanács a csatlakozási tárgyalások megkezdéséről dönt.

Forrás: Saját szerkesztés az Európai Bizottság hivatalos oldala alapján https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine_en (letöltve: 2024.02.02.)

GEOPOLITIKAI, TÖRTÉNETI ADALÉKOK UKRAJNA POTENCIÁLIS EU-S INTEGRÁCIÓJA KAPCSÁN

Amennyiben az Európai Unióra úgy tekintünk, mint a nyugati civilizációs erőter egy fontos szereplőjére Huntington (2019) nyomán, akkor e tekintetben nem lepődhetünk meg az Európai Unió, főképpen a Bizottság, mint szervezeti egység gyors reakcióján. Kissinger Világrend című könyvében (2020) ugyanis kifejti, hogy jelen korunk világrendjének egy fontos eleme a következő: országok megállapított határait nem lehet átrajzolni, vagy csak nagyon indokolt esetekben. Erre számtalan példát találunk a közelmúlt európai történelmében is: Koszovó autonóm régiója volt Jugoszláviának, ezért kiválhatott Szerbiából (bár viták övezték és nincs

egyetértés státuszáról), de nem egyesülhet Albániával, márpedig etnikai alapja lenne; a Boszniai Szerb Köztársaság nem egyesülhet Szerbiával, márpedig etnikai alapja lenne, Székelyföld nem kaphat területi autonómiát, márpedig etnikai alapja lenne... Úgy értékelhetjük, hogy azok az etnikai alapú térségbeli problémák, amelyeknek valamilyen szintű megoldása a hajdani Jugoszlávia esetében már a rendezés irányába elmozdult, csak most kezd kiéleződni Ukrajnában, Moldovában, valamint a Baltikumban is. Kérdéses, hogy milyen eszközökkel találnak a felek megoldást a helyzetre.

Ukrajna esetében ismerjük, hogy a keleti országrészben és a Krím-félszigeten jelentős oroszajkú kisebbség, jobban mondva a félszigetre vonatkozóan többség él (Andrékó, 2022), ezért etnikai alapon indokolt lehet egyes területeknek Oroszországhoz való csatolása. Arról nem is beszélve, hogy amennyiben az ukrán népszámlálási adatok esetében nem az etnikai hovatarozást, hanem az anyanyelvhasználatot vesszük alapul, akkor sokkal jelentősebb az oroszajkúak aránya a félszigeten és Ukrajna minden megyéjében (megyének vagy területnek fordítjuk az oblast-okat). Mivel az ukrán etnogenezis egyértelműen nyelvi alapokon áll – nem vallási alapokon – ezért felvetődik a kérdés, hogy melyik adatot érdemes közvetlenül érvényesíteni?

A jelenleg is zajló háborúban azonban nem kizárólag a Krím-félsziget területi hovatarozása vitás, hanem a délkelet-ukrajnai területek jelentős részének hovatarozása is. Ezen területek nem mindig tartoztak az ukrán államiság területeihez, hivatalosan csak 1922 után. Ukrajnára egyébként is jellemző a nagymértékű területi változás, gyarapodás dinamikája, amely különösen a szovjet időkben gyorsult fel: 7 jelenlegi ukrán megye, a Krím-félsziget és Galícia, valamint Kárpátalja is ebben a korszakban került Ukrajnához (Kravchenko, 2022).

A Szovjetunióban végül azonban Ukrajna szövetségi tagállamként a ma a nemzetközi jog által biztosított területével szerepelt, amely azonban függetlenedése után etnikai alapú területi vitákat váltott ki. Nem túlzó azt állítani, hogy amennyiben Oroszország egy esetleges béke-megállapodás után területi nyereségre tenne szert, akkor a jelen világtrend egy fontos pillére gyengülne meg. Ilyen alapon indokoltnak tarthatjuk az EU és az Egyesült Államok rendkívül erőteljes szerepvállalását a konfliktusban. Ezt tarthatjuk az elsődleges nagypolitikai oknak az egyértelmű és gyors akciók kapcsán.

Érdemes arra is utalást tennünk, hogy a sokáig világtrendalakító nyugati civilizáció hosszabb távon rögzült keleti határa Huntington szerint a Baltikumtól a Kárpátokon keresztül húzódó vonala, amely aztán Bosznia-Hercegovina határain át Albánia északi részéig tart (Huntington, 2023:258). Ennek azért van jelentősége, mert már Bulgária és Románia EU-ba való felvételével is túlterjeszkedett a civilizációs határain a Nyugat, Ukrajna esetében pedig ezt a tevékenységét tovább vinné, úgy, hogy minden eddiginél jobban látszanak globális gyengülésének jelei (Pintér et al., 2023).

Huntington Ukrajna esetében potenciális veszélyforrást látott már a 90-es években is, azonban nem gondolta reálisnak a háborús veszélyt Ukrajna sorsát illetően. A legvalószínűbb forgatókönyvnek azt tartotta, hogy az ország békés úton 2 külön entitássá fog válni kulturális határa mentén. Ukrajna keleti területei véleménye szerint egyesülni fognak Oroszországgal. Nagyon egyszerűen az Ukrajna politikai választásai során megnyilvánuló kettősségében vezette le a hasadás alapjait. Ennek a kettősségnek természetesen történelmi alapjai vannak.

Ukrajna egy másik valószínű huntingtoni forgatókönyv szerint egységes maradna. Ez az állam azonban szorososan együttműködne a későbbiekben Oroszországgal. Egy potenciális háborús konfliktus lehetőségét is vázolta Huntington a könyvében, ennek kis esélyt jósolva. Ukrajna háborús szétválasztása legnagyobb akadályaként Huntington a kulturális hasonlóságokat nevezi meg, a következőképpen fogalmaz a 271. oldalon: „*Ha a civilizáció tényleg számít, akkor Ukrajna és Oroszország között nem valószínű egy erőszakos konfliktus kirobbanása. Mindkettő szláv, túlnyomórészt ortodox állam, népeik évszázadok óta együtt élnek, gyakoriak a vegyes házasságok. A vitát kirobbantó problémák és a szélsőségesek nyomása ellenére a vezetők mindkét oldalon komolyan és nagyrészt sikeresen munkálkodtak azon, hogy mérsékeljék a feszültséget.*”

Ugyanakkor Huntington könyvének 42. oldalán John Mearsheimer gondolataira alapozva megállapítja, hogy amennyiben az államközpontú világfejlődési paradigmából vezetjük le Ukrajna és Oroszország viszonyát, akkor Ukrajna és Oroszország között elképzelhetővé válik egy biztonsági-védelmi versengés, adott esetben egy háborús konfliktus.

Mindezt Huntington kevésbé tartotta reálisnak. Utóbb úgy tűnik mégis Mearsheimer modellje volt megbízhatóbb. Utóbbi gondolkodó megérte az Ukrajna és Oroszország közötti háború kirobbanását és többször is hangot adott annak, hogy nem tartja provokáció nélkülűnek Oroszország katonai lépését, hanem az Amerikai Egyesült Államok agresszív külpolitikáját teszi felelőssé háborús konfliktus kialakulásáért, amiért is a világ szinte minden részére saját demokrácia-exportját akarta érvényesíteni (Mearsheimer, 2022).

Ukrajna geopolitikai értékelése esetén tehát a következőket lehet megállapítani:

- Civilizációs értelemben nem indokolt nyugati integrációja.
- A megerősödő Oroszország egy új világrend részeként nem hajlandó Ukrajna teljeskörű nyugati integrációját elfogadni, ehhez nemzetközi támogatókat is fel tud mutatni.
- Az EU és az Egyesült Államok nem látja be, hogy valóban egy új világrend van kialakulóban, ahol nem lehet univerzálisnak tartani a reneszánszban és a felvilágosodásban gyökerező individualista értékeket, csak egynek számítanak a többi civilizáció alapértékei mellett, úgy cselekszik a két említett blokk, mintha nem történnének óriási változások a civilizációk erejében.
- Minden bizonnyal olyan kimenete lesz a konfliktusnak, amely át fogja írni a határok sérthetlenségének tételét, ezzel precedenst teremtve más konfliktusok ilyen jellegű feloldására is.

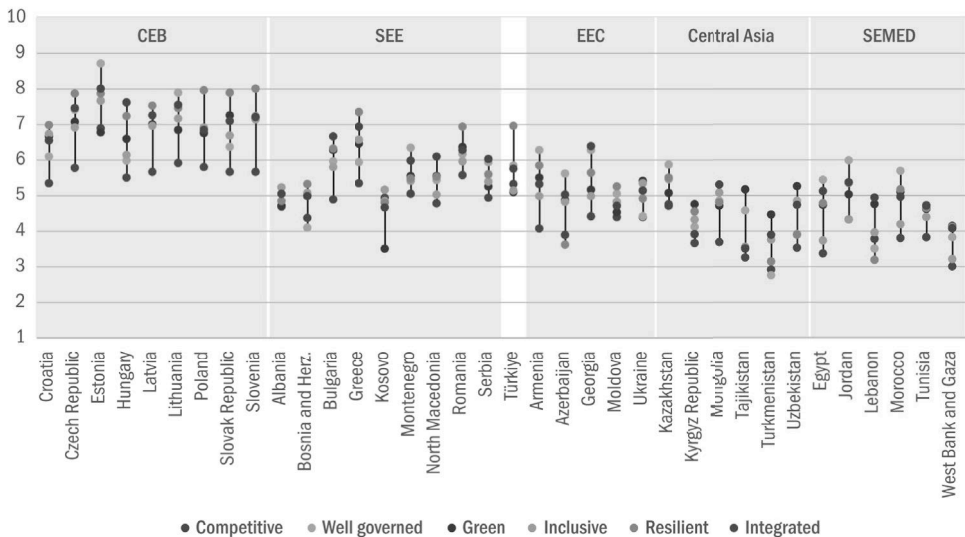
UKRAJNA INTEGRÁCIÓJÁNAK KILÁTÁSAI, LEHETSÉGES KÖLTSÉGEI

Amennyiben egy új ország lesz az Európai Unió tagja, akkor számos változás keletkezik mind a belépő ország esetében, mind pedig az EU életében. A koppenhágai kritériumok meghatározzák, hogy milyen feltételek esetén kérheti egy ország felvételét az európai integrációba.

A kritériumok konkrét életszínvonalbeli, makrogazdasági feltételt nem támasztanak a belépni kívánóval szemben, a jogállamisági és értékválasztási kritériumokon túl a közösségi piaccgazdasági szereplőkkel való verseny állása és a piaccgazdasági szabályrendszer elfogadása szerepel az említett kritériumok között.

Mindemellett érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy Ukrajna felvételével minden eddiginél alacsonyabb életszínvonalú ország válna a közösség tagjává (Subotic, 2023). Mivel bár egyre kevésbé hangsúlyosan, de a területi társadalmi-gazdasági kiegyenlítőds továbbra is szerepel az uniós célok között és a közösségi források egy jelentős része ma is ilyen alapon kerül folyósításra, érdemes megvizsgálni az ország gazdasági, életszínvonalbeli állapotát. Amennyiben csak azoknak a közép-kelet-európai országoknak a sorát vesszük alapul, amelyek 2004 után kerültek felvételre és nettó haszonélvezői az EU-s költségvetésnek, akkor azt is megállapíthatjuk, hogy jelentősen ronthatja Ukrajna felvétele ezeknek az országoknak a költségvetési helyzetét. A gazdasági kalkulációk végzése során ugyanakkor a háború kirobbanása előtti adatok lehetnek elsődlegesen mérvadóak jelen helyzetünkben. Azóta minden bizonnyal sokat romlott már a makrogazdasági/jövedelmi helyzet. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy az akkori adatok még Ukrajna teljes területével számoltak, jelenünkben azonban egyre realisabb forgatókönyvvé válik a területvesztés is.

1. ábra: Az EBRD által készített ATQ (assessments of transition qualities) értékek az átmeneti gazdaságokban (2023)

Forrás: EBRD 2023:104

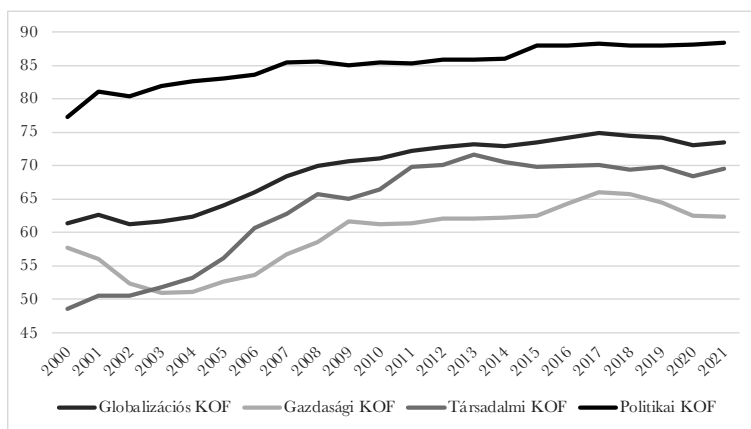
Az EBRD átmeneti jelentésében (Transition Report), amely 2023-2024-re vonatkozik az úgynevezett ATQ (assessments of transition qualities – piactgazdasági átmenettel összefüggő minőségek értékelése) értékek szerinti rangsort mutatja a fenti ábra. Ukrajnát az EEC-régióba (Eastern Europe and the Caucasus) sorolják, ezen országok között is jól láthatóan az utolsók között szerepel Moldovával egyetemben. Az ATQ értékek esetében a 10-hez közeli számok jelzik, hogy a működőképes piactgazdaságok közelébe helyezhető az ország (versenyképességi, kormányzási, zöldítési, inkluzivitási, ellenállóképességi és integrációs szempontok szerint). E rangsor alapján Örményország és Grúzia is alkalmasabbnak tekinthető EU-s tagságra, mint például Ukrajna.

Kosmehl és szerzőtársai 2023-ban publikált tanulmányukban egy másik indikátor (Világbank WGI mutatója, azaz Worldwide Governance Indicators) alapján hasonló képet tártak elénk, ennek ellenére azt hangsúlyozták, hogy Ukrajna nem lóg ki lefelé a sorból. Sőt szűk 10 év alatt reálisnak tartották Ukrajna felvételét az EU-ba, mert sokszoros reformdinamikát feltételeztek a korábbi belépőkkel szemben. A tanulmány szépséghibája, hogy LibMod politikai think tank támogatta a megjelenést, amely meglehetősen értékterheltséget jelent finoman fogalmazva. Erősen kételkedhetünk a vázolt reformdinamikában.

A svájci központú KOF – Konjunkturforschungsstelle – évenként publikálja az úgynevezett KOF globalizációs indexet, ezt elemzésünkben felhasználjuk a most következőkben. Az index gyakorlatilag egy 0-tól 100-ig terjedő skálán mutatja be adott országok „globalizációs fokát.” Minél nagyobb az értéke, annál erőteljesebben globalizálódott, annál inkább integrálódott a globalizációs folyamatokba az ország. A mutató három nagyobb pillérből épül föl. Az egyik pillér a globalizációs folyamat gazdasági lábát írja le.

A külkereskedelmi adatokat, az FDI áramlási adatokat, tőkeáramlási mutatókat vesznek alapul számításakor. Mindezen túl a vámfalak magassága és a tőke- valamint importkorlátozás számít bele ebbe a pillérbe. A második pillér a társadalmi aspektusokat veszi számításba. Az internethasználat gyakorisága, a külföldi népesség nagysága, az olvasott újságok és könyvek darabszáma alapján számítják értékét, úgy, hogy például az országban található McDonald’s éttermek száma vagy IKEA áruházak száma is növeli a mutató értékét. A harmadik pillér a politikai globalizáció elnevezést viseli. A nemzetközi szervezetekben való tagságok, az ENSZ BT misszióiban való részvétel, nemzetközi egyezmények ratifikálása és az országban levő nagykövetségek száma növeli a pillér értékét. A három kitevő vagy pillér értékeit egyenként és összesítve is nyilvánosságra hozzák minden évben, minden egyes kategóriában sorrendet is hirdetnek.

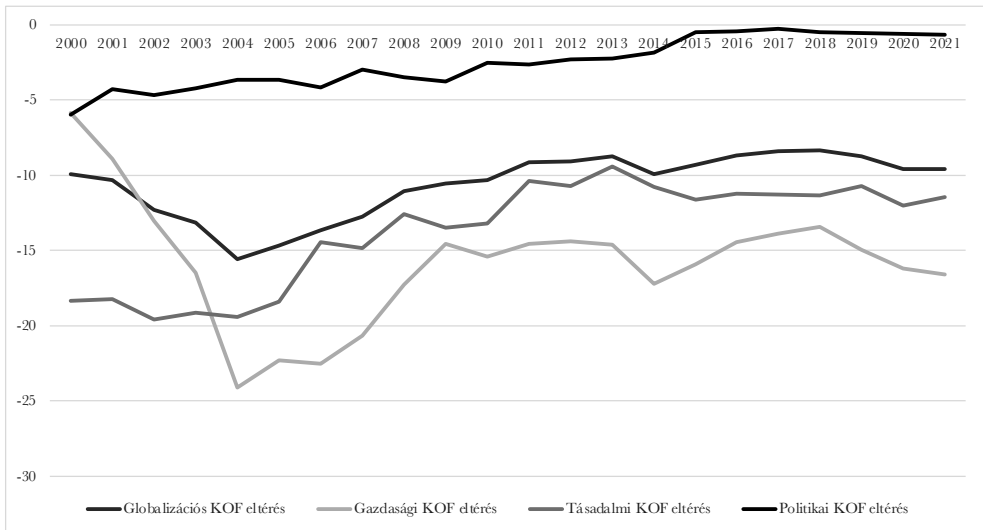
2. ábra: Ukrajna KOF index értékeinek alakulása 2000 és 2021 között

Forrás: Saját szerkesztés a KOF adatbázisa alapján

A fenti ábra azt mutatja meg, hogy az úgynevezett KOF globalizációs indexek különböző pilléreit tekintve hogyan teljesített Ukrajna a 2000 és 2021 közötti időszakban, a 2021-es adat az utolsó elérhető jelenleg. Jól látszik, hogy a vizsgált két évtizedben javulást mutatkozik mindegyik mutató és az összesített mutató esetében is. A leginkább töretlen pozitív tendencia viszont a mindvégig legmagasabb értéket mutató politikai pillérben mutatkozik meg. A társadalmi globalizáció és különösképpen a gazdasági globalizáció tekintetében 2017 után már stagnálás és csökkenés tapasztalható.

3. ábra: Ukrajna KOF index értékeinek eltérése a V4-ek országaitól 2000 és 2021 között

Forrás: Saját szerkesztés a KOF adatbázisa alapján

A KOF különböző pillérei tekintetében adatokat mutató második diagram pedig azt szemlélteti, hogy 2000 és 2021 között Ukrajna értékei mennyivel és milyen irányban tértek el a V4-ek átlagos adataitól. Jól láthatóan minden dimenzióban kedvezőlenebb Ukrajna helyzete a már EU-tag V4-ekhez képest, de a gazdasági és társadalmi pillér tekintetében kifejezetten jelentős északkeleti szomszédunk lemaradása. A gazdasági folyamatok pedig inkább kedvezőtlen tendenciát mutatnak. Ukrajna geopolitikai adottságai miatt a politikai integráltság viszonylatában nem mutatkozik meg érdemi elmaradás az értékeket a visegrádiakkal összevetve.

Ezeket a folyamatokat elsőrendűnek tarthatjuk, de közvetve állnak csak kapcsolatban azzal a kérdéssel, hogy valójában mennyibe kerülhet majd Ukrajna EU-s felvétele, illetve milyen pozícióvesztéssel járna ez például a nettó haszonélvező országok számára, amilyeneknek Magyarország is tekinthető.

Amennyiben Ukrajna háború előtti népességét (hőzavetőleg 43.800.000 fő 2021-ben) viszonyítjuk a Baltikumtól Bulgáriáig terjedő országok köréhez, akkor nagyjából 42,5%-os lakosságsúlyt jelent Ukrajna az EU keleti felén élő országok lakosaihoz képest (101 és 104

millió közötti lakosság különböző adatsorok szerint 2021-ben). Ennek a nagy népességnek az átlagos életszínvonala pedig az EU-átlag 12 %-ára, valamint a közép-kelet-európai országok 22-23%-ára tehető, ami jelentős költségvetési többletterheket vetít előre a közösség tagjai számára.

Emerson 2023-as tanulmánya számai szerint a Magyarországhoz hasonló nagyságrendű nettó haszonélvezők 5-10 %-os egyenlegromlást tapasztalnék Ukrajna belépése kapcsán, míg Belgium vagy Finnország és a nem túl nagy népességű nettó befizetők akár 35-40 %-os egyenlegromlással is számolhatnak. A legnagyobb nettó befizető 20%-os növekményt tapasztalhatna. Mindezek arra utalnak, hogy nem egyenlő mértékben viselhetnék a pénzügyi terheket a tagállamok. Azt azonban ki kell emelnünk, hogy ebben a kalkulációban nem vettük figyelembe az újjáépítési költségeket, amelyek már ma is 400-700 milliárd euró körül lehetnek. Mindezen túl a Kohéziós Alap speciális szabályozása, valamint az agrártámogatások sajátos keretrendszere szintén megnehezíti a potenciális költségek előrelátását.

„Összességében Ukrajna csatlakozásának potenciális költségvetési hatása viszonylag kezelhetőnek tűnik, különösen a komolyabb politikai, biztonsági, gazdasági és demográfiai kihívásokhoz képest. Az EU költségvetése már most is jelentős előrelépést tett javaslatainak és kötelezettségvállalásainak mértékét tekintve ahhoz képest, amire Ukrajna a teljeskörű csatlakozással számíthat. Emellett a költségvetési rendszer folyamatban lévő reformjai is az egyszerűsítés felé mutatnak.” Így fogalmaz a 31. oldalán az Emerson által jegyzett 2023-as tanulmány. A tanulmányban is látható egy bizonyos kalkulációs módszer, más eredményekkel. Azt azonban kiemelhetjük, hogy az 5% és 40% között mozgó költségvetési pozíció változás, amelyet a hivatkozott tanulmány emelt ki, igencsak jelentősnek és egyenlőtlennek mondhatóak, mindez igen erőteljes konfliktusokat vetít előre a politikai térben. Saját megfigyeléseink szerint (az egyszerű arányokra utaltunk fentebb) azonban ennél is jelentősebb terhek várhatnak az EU-ra.

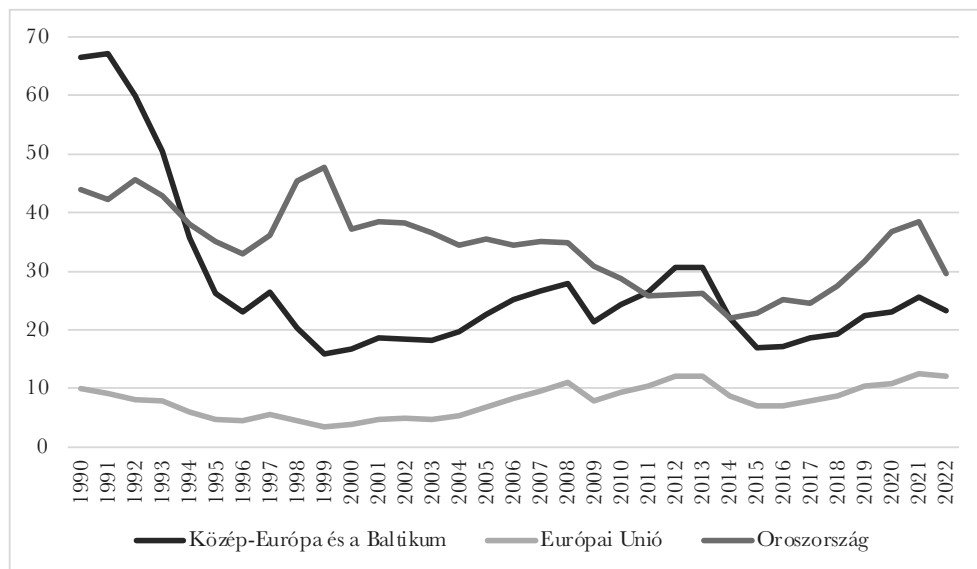
FŐBB MAKROGAZDASÁGI TRENDEK UKRAJNA ÉS REFERENCIATÉRSÉGEI KÖZÖTT VIZSGÁLÓDVA

Annak ellenére, hogy nem kifejezetten az életszínvonal és a gazdasági fejlettség fejlesztése a fő célja az Európai Uniónak, mégis érdemes néhány meghatározó indikátor összehasonlító vizsgálata Ukrajna esetében. Ebben a fejezetben a reálgazdasági teljesítmény néhány mutatója kerül elemzésre. Mindezek mellett Ukrajna külfölddel fenntartott nemzetközi fizetési jellemzői is górcső alá kerülnek a munkanélküliségi ráta mellett. Végül pedig a belső regionális különbségek alapvető összefüggéseire világít rá a tanulmány e része.

A negyedik számú ábra azt mutatja meg, hogy Ukrajna egy főre eső GDP-je három referencia-entitás tekintetében mekkora részarányt képviselt 1990 és 2022 között. A három referencia: Oroszország, mint egy hasonló fejlettségű, EU-s perspektívával nem rendelkező állam; az Európai Unió mindenkor kiterjedésében az adott intervallumban; valamint a Közép-Európa és Baltikum elnevezésű országcsoport a Világbank definíciója szerint (11 közép-kelet európai EU-tagállam sorolható ide).

Jól látszik az ábrán, hogy egyik térség/ország egy főre eső GDP-jét sem érte el soha Ukrajna, de az is látszik, hogy az időszak elejéhez képest igen jelentős pozícióvesztés is végbement északkeleti szomszédunk esetében. Az elmúlt évtizedben némi visszakapaszkodás kezdődött, de valójában a kedvezőtlen tendenciát nem tudta megtörni Ukrajna – makrogazdasági életszínvonal szempontjából egy kudarcos átmenet jellemzi az államot. Kiemelendő, hogy még Oroszországgal szemben sem tudja meghaladni a 40%-os értéket sem Ukrajna, vagyis Oroszország életszínvonal tekintetében is legalább 2,5-szer fejlettebb Ukrajnánál.

4. ábra: Ukrajna egy főre eső GDP mutató aránya a három referenciával összehasonlítva, százalékban kifejezve (1990-2022)

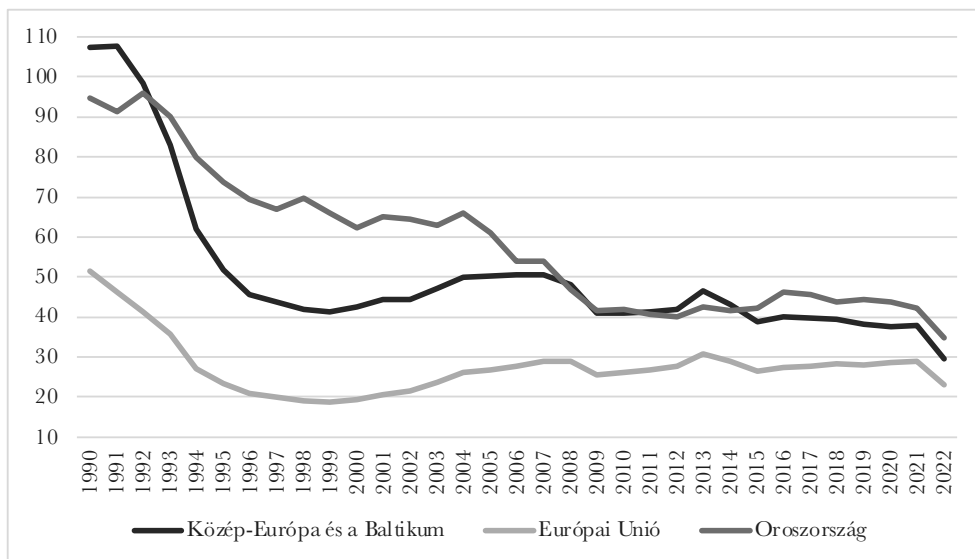

Forrás: Saját szerkesztés a Világbank adatbázisa alapján

Az ötödik számú ábra csak annyiban különbözik a negyediktől, hogy a vásárlóerő-paritáson számolt egy főre eső GDP-t veszi figyelembe ugyanazon referenciákkal és időintervallummal. A vásárlóerőparitás tényező változásai miatt itt kezdetben Közép-Európa és a Baltikum előtt szerepelt még Ukrajna, később azonban még egyértelműbb relatív pozícióvesztés jellemző rájuk.

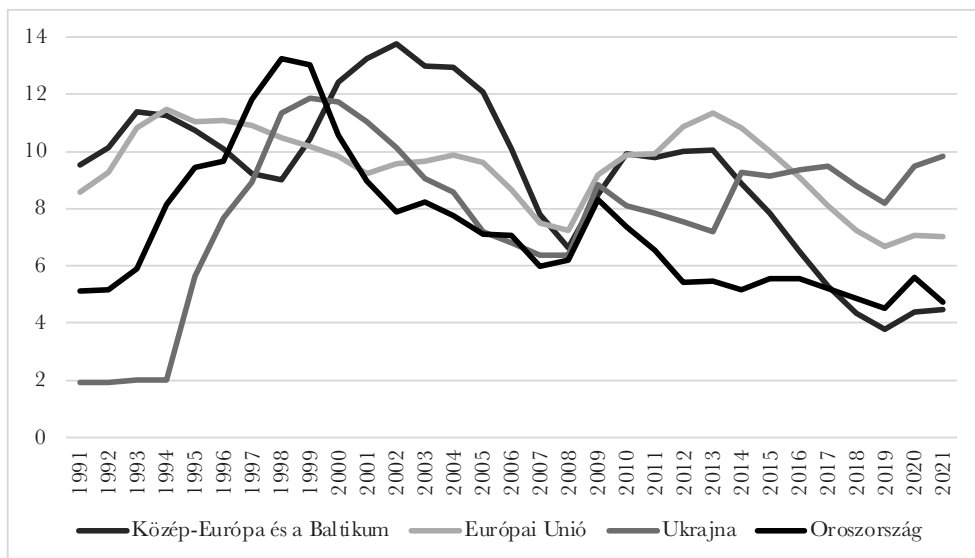
A 6-os ábra a vizsgált négy területi entitás munkanélküliségi rátájának alakulását mutatja be 1991 és 2021 között. Itt nem relatív értékek, hanem a konkrétan publikált éves átlagos munkanélküliségi ráták láthatóak. Ebben a tekintetben nem kiemelkedően rossz Ukrajna „teljesítménye”, de szemmel láthatóan kedvezőtlen itt is a folyamat irányultsága, ugyanis az időszak második felében az egyik legalacsonyabb értékről vitán felül a legmagasabb értékre ugrik a munkanélküliségi ráta. Közép-Európa és a Baltikumhoz, valamint Oroszországhoz képest hozzávetőleg kétszer akkora az ukrán munkanélküliség és az ezekhez képest kedvezőlenebb, magasabb Európai Uniósi adathoz képest is 2-2,5 százalékpontos eltérés a magasabb irányba.

5. ábra: Ukrajna egy főre eső GDP mutató aránya vásárlóerő-paritáson számolva a három referenciával összehasonlítva, százalékban kifejezve (1990-2022)

Forrás: Saját szerkesztés a Világbank adatbázisa alapján

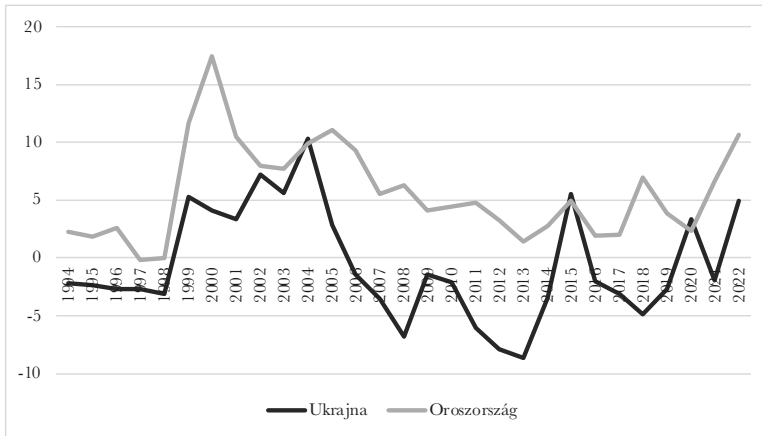
6. ábra: A munkanélküliségi ráta értékei százalékban kifejezve 1991 és 2021 között négy vizsgált országban/régióban

Forrás: Saját szerkesztés a Világbank adatbázisa alapján

A 7-es számú ábra csak Ukrajna és Oroszország adatsorát mutatja. Ennek az az oka, hogy a nemzetközi fizetési mérleg nem értelmezhető csak nemzetállami keretek között, azaz az EU és a 11 keleti EU-tag nem összesíthető egyszerűen. Jól látható, hogy Ukrajna adatsora természetesen inkább a negatív tartományban található a GDP-hez viszonyítva. Ez azt jelenti, hogy az áruk, szolgáltatások és a tőkeinstrumentumok együttes egyenlegét tekintve inkább deficitet halmoz fel a külfölddel szemben északkeleti szomszédunk. Ugyanez Oroszország esetében nem igaz, legfőképpen a kőolaj- és földgázexport nagy súlya miatt.

7. ábra: A nemzetközi fizetési mérleg egyenlegének alakulása a GDP százalékában Ukrajnában és Oroszországban (1994–2022)

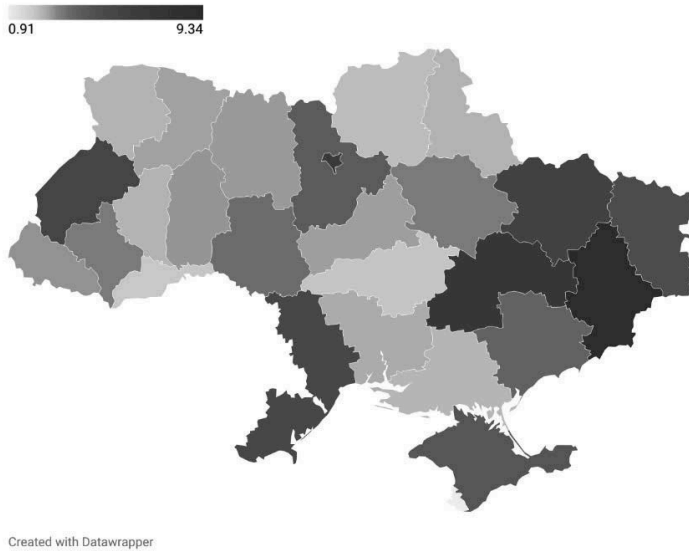

Forrás: Saját szerkesztés a Világbank adatbázisa alapján

A 8-as számú ábra már Ukrajna regionális népességi különbségeire tér ki. Érdekes főleg egy ekkora méretű ország esetében arra is rávilágítani, hogy milyen belső területi folyamatok jellemzik, mennyire tér el egyenlőtlenségek tekintetében az ország a kiegyensúlyozott területi berendezkedéstől.

A legfontosabb ukrán szubnacionális területi entitásokat megyéknek vagy területeknek szokták nevezni magyarul (oblast). Ebből 27 darab található az országban, ebből kettő a Krím-félszigeten (Szevasztopol város és a Krími Autonóm Köztársaság), amelynek azért van nagy jelentősége, mert rendkívül sok adat tekintetében ennek a kettő megyének nincs elérhető adata. A népesség tekintetében ez nem igaz, itt azonban ki kell emelnünk, hogy bár 2021-re vonatkoztatott becslés alapján készült az adatsor, de valójában a 2001-es utolsó népszámlálás tényadataiból származtatott kalkulációk alapján. Jól látszik, hogy míg egyes entítások (például a Donyecki terület, amely a legsötétebb színű) majdnem a teljes népesség 10%-át teszik ki, addig más területek ennek töredékét, adott esetben nem egészen 1%-át. A háború által közvetlenül sújtott keleti területek relatíve nagy népességsúlyt képviselnek Kijev mellett.

8. ábra: Az ukrán megyék népességének aránya Ukrajna teljes népességéhez viszonyítva (2021)

Forrás: Saját szerkesztés az Ukrán Statisztikai Hivatal adatbázisa alapján

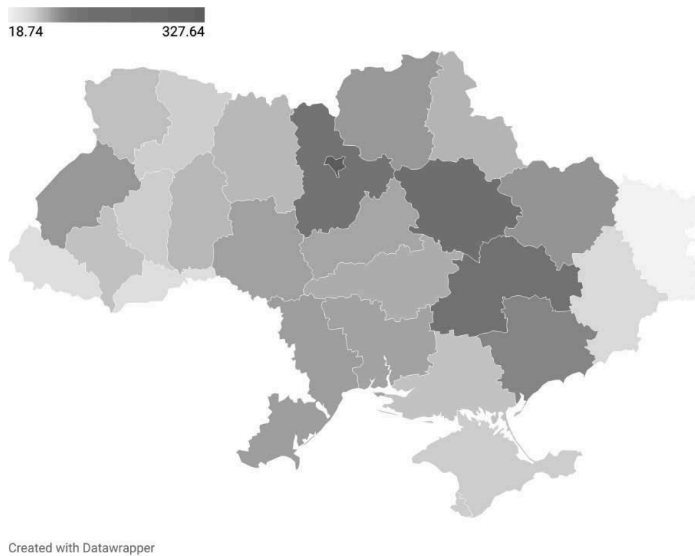
2. táblázat: Az ukrán területek/megyék csökkenő rangsora aszerint, hogy az országos átlag hány százalékát teszik ki (2021)

Terület/megye	Egy főre eső GDP aránya az országos átlag százalékában	Terület/megye	Egy főre eső GDP aránya az országos átlag százalékában
Kijev város	327,64	Szumi	76,49
Poltvai	148,65	Hmelnickiji	73,61
Dnyipropetrovszki	141,72	Zsitomiri	72,83
Kijevi	123,50	Volinyi	68,57
Zaporizzsjai	105,15	Ivano-Frankivszki	66,97
Harkivi	92,78	Herszoni	66,33
Lvivi	90,37	Ternopili	60,28
Chernyihivi	88,99	Rivenszki	58,91
Odesszai	87,40	Donyeckei	52,72
Vinnicjai	86,70	Csernyivci	46,37
Mikolajivi	85,68	Kárpátaljai	46,03
Cserkaszi	85,13	Luhanszki	18,74
Kirovohradi	82,88		

Forrás: Saját szerkesztés az Ukrán Statisztikai Hivatal adatbázisa alapján

A 2. számú táblázat az egy főre jutó GDP értékeit mutatja 25 régióra számolva (a két krími megye – Szevasztopol város és a Krími Autonóm Köztársaság – kiesik), úgy, hogy az egyes területek csökkenő sorrendben kerültek bele aszerint, hogy az ukrán átlagos életszínvonal hány százalékát teszi ki az adott megye életszínvonala. Nem meglepő módon Kijev városa található az első helyen, a Luhanszk központú terület pedig az utolsó helyen. A fenti táblázatnak a térképesített megjelenítéseként szolgál a lenti ábra, amely esetében egy északnyugat-délkeleti irányú fejlettebb középső tengely mutatkozik Ukrajna térszerkezetében. Arra azonban fel kell hívni a figyelmet, hogy mindössze 5 terület lépi át a 100%-os küszöböt, a többi 20 pedig az országos átlag alatti életszínvonalal jellemezhető. Mindez nagyfokú területi jövedelmi különbségeket vetít előre.

9. ábra: Az ukrán megyék egy főre jutó jövedelmének aránya Ukrajna egy főre jutó átlagos jövedelmének százalékában (2021)

Forrás: Saját szerkesztés az Ukrán Statisztikai Hivatal adatbázisa alapján

Az egyszerű területi mutató értéke 2021-ben rendkívül magas értéket vett fel, megerősítve a területi egyenlőtlenség sejtését. 17,49-os értéke azt mutatja, hogy az ország leggazdagabb területi entitása (Kijev város) és legszegényebb területi entitása (Luhanszk megye) között hozzávetőleg 17,5-szeres az életszínvonalbeli különbség. Ez rendkívül magas értéknek számít akkor is, ha számításba vesszük a nagy területi kiterjedést és népességet. Románia és Lengyelország (amelyek EU-s szinten kiemelkedően magas regionális egyenlőtlenségeket mutatnak) esetében sem éri el a mutató a 4,5-es értéket 2000 és 2019 között vizsgálódva (Dobó–Pintér 2022). Amennyiben az országos egy főre eső jövedelemmel korrigált relatív területi mutatót vizsgáljuk, akkor is 3,09-es értéket kapunk. Mindez arra enged következtetni, hogy igen jelentős kohéziós támogatásokra szorulhat később EU-tagként Ukrajna, azt persze nem tudhatjuk, hogy lesznek-e végleges területi veszteségei, csak valószínűsíthetjük.

ÖSSZEGRÉS

Tanulmányunkban arra kerestük a választ, hogy Ukrajna tagsága milyen módon befolyásolná az Európai Unió mindennapjait. Mivel a gazdasági felzárkózási igény egy nagyon fontos szempont lenne északkeleti szomszédunk számára, ezért érdemes volt azokkal a közép-kelet-európai országokkal összehasonlítani az ország helyzetét, amelyek 2004 után léptek a közösségbe államszocialista múlttal a hátuk mögött. Azt lehet megállapítani, hogy ezen országok szemszögéből Ukrajna felvétele jelentős pozícióváltást is eredményezhetne, nem beszélve a többi potenciális belépő által okozott hatásokról.

Amennyiben gazdasági oldalról közelítünk, de a teljes EU-t figyelembe vesszük, akkor természetesen már más képet kapunk, igen jelentős változást nem hozna Ukrajna felvétele, bár a tagállamok közötti potenciális tehermegosztás távol esne az egyenlő mértékűtől. Nagyon fontos kérdések, és sokszor elsiklunk felettük, hogy valójában az ukrán újjáépítés költségeit ki fedezi, milyen konkrét helyzetben van most az ukrán gazdaság (háború előtti adataink vannak), illetve milyen területi kiterjedésű és lakosság számú Ukrajna fog majd esetlegesen a jövőben az Európai Unióhoz csatlakozni?

Amennyiben egy geopolitikai, globális politikai döntésnek tételezzük Ukrajna felvételét, akkor azt kell mérlegelnünk, hogy miért vállalt az Európai Unió egy olyan döntést, amely szembe megy a korábbi status quo-val? Azt vélelmezzük, hogy a nyugati civilizáció által dominált világrend összeomlásától való félelem vezérelte az Európai Unió csúcvezetőit a döntés háttérében, amelyet ebben a tekintetben indokoltak tarthatunk, de a döntés későbbi hatásait nem ismerhetjük.

A vizsgált makrogazdasági adatsorok az mutatják, hogy Ukrajna esetében az EU-s életszínvonalhoz és a működő piacgazdaság intézményrendszeréhez nem kifejezetten felzárkózó, inkább attól távolodó országról beszélhetünk. Úgy értékelhetjük, hogy a nagypolitikai, geopolitikai érvek felülmúlták a hűvös racionális érveket Ukrajna esetében, ugyanis semmi nem indokolja, hogy északkeleti szomszédunk EU-tag legyen, miközben Szerbia évek óta nem tud előre lépni a csatlakozási folyamatokban. Az adatok értelmében még Oroszország is érettebb lenne az EU-s csatlakozásra Ukrajnánál – esetükben a kölcsönös szándék hiánya ezt a feltételezést természetesen irrelevánssá teszi.

Az ukrán politikai rendszer, a korrupció foka is jelentősen eltér lefelé az uniós átlagtól, valamint a már EU-tag volt államszocialista országokhoz képest is kifejezetten kedvezőtlen értékek jelennek meg a kutatásban. Ukrajna területi szerkezetének elemzését nem segíti túlzottan sok adat, de a rendelkezésre álló adatok alapján kirajzolódik egy rendkívül kiegyensúlyozatlan térszerkezet képe, amely a későbbi potenciális EU-s támogatások szempontjából lehet meghatározó. A fenti eredményekre alapozva kijelenthetjük, hogy Ukrajna sikeres uniós integrációjára igen kevés esély mutatkozik, amennyiben pedig mégis EU-taggyá válnak, akkor is egy elhúzódo, sok évtizedet igénybe vevő integrálódás veheti kezdetét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andrékó Gábor (2022): A Krím félsziget annektálásának orosz költségei és a folyamat visszafordíthatóságának kérdése. *Kültügyi Szemle*, 21(1), 142-175.
- Ballieu, Coralie (2023): *European integration in Belarus, Moldova and Ukraine: assessing the role and strategies of the European Union in the Eastern Neighbours compared with the Western Balkans*. Genf, GLOBAL STUDIES INSTITUTE DE L'UNIVERSITÉ DE GENÈVE COLLECTION MÉMOIRES ÉLECTRONIQUES
- Dobó Róbert – Pintér Tibor (2022): Regionális jóléti különbségek alakulása Magyarországon az EU-csatlakozástól napjainkig. In: Csizsárik-Kocsir, Ágnes; Varga, János; Garai-Fodor, Mónika (szerk.) *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században 2022/2 kötet - Globális reakciók, lokális akciók a gazdaság rezilienciájának erősítéséhez* Budapest, Magyarország: Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar, pp. 113-124.
- EBRD (2023): Transition Report 2023-2024. Transitions big and small. <https://www.ebrd.com/news/publications/transition-report/transition-report-202324.html> (letöltve: 2024.04.03.)
- Emerson, Michael (2023): *The Potential Impact of Ukrainian Accession on the EU's Budget – and the Importance of Control Valves*. Tallinn, International Centre for Defence and Security.
- Fouéré, Erwan (2022): *Can the war in Ukraine revise the EU's enlargement agenda for the Western Balkans?* Brüsszel, CEPS Policy Insights
- Huntington, Samuel P. (2019): *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Budapest, Európa Könyvkiadó.
- Kissinger, Henry (2020): *Világrend*. Budapest, Antall József Tudásközpont.
- Kosmehl, Miriam – Solonenko, Iryna – Stewart, Susan – Akulenko, Liubov – Buras, Piotr, Diachenko, Snizhana (2023): *Ukraine and The EU: How to keep up Accession Momentum*. H.N., LibMod Policy Paper.
- Kravchenko, Volodymyr (2022): *The Ukrainian-Russian Borderland. History versus Geography*. Montreal, McGill-Queen's UP.
- Losonczi Miklós (2011): *Az Európai Unió külkapcsolatai és külkapcsolati politikája*. Tatabánya, Tri-Mester Kiadó.
- Mearsheimer, John Joseph (2022): *The Causes and Consequences of the Ukraine Crisis*. <https://leiterreports.typepad.com/files/causes-and-consequences-of-the-ukraine-crisis-national-interest.pdf> (letöltve: 2024.03.27.)
- Miszlivetz Áron James (2022): *A bővítéspolitika mint külpolitikai eszköz*. Budapest, NKE-Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Petrov, Roman – Holovko-Havrysheva, Oksana (2023): *Contemporary Cooperation between the EU and Ukraine: On the Road to EU Membership*. Jean Monnet Network VISTA Policy Papers. <https://fasos-research.nl/vista-jmn/files/2023/06/VISTA-Policy-Paper-07-2023.pdf> (letöltve: 2024.01.26.)
- Petrov, Roman (2023): *The Impact of the Russian Invasion of Ukraine on Its Accession to the EU*. Berlin, Max Planck Law Perspectives.
- Pintér Tibor – Polák-Weldon Réka – Szilágyi Gábor (2023): A nyugat alkonya közgazdász szemmel – új világrend felé? In: Varga, János; Csizsárik-Kocsir, Ágnes; Garai-Fodor, Mónika *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században 2023/1. kötet : Kihívások és lehetőségek a gazdaság eltérő szegmenseinél interdiszciplináris megközelítésben* Budapest, Magyarország: Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar pp. 125-134.
- Subotic, Strahinja (2023): *On financial and economic implications of the Staged accession model on the EU budget, and on acceding countries' budgets*. Belgrád, European Policy Centre.
- Szigetvári Tamás (2020): *Gazdasági felzárkózás az EU külső periferiáján*. Budapest, ELKH Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet.
- Umland, Andreas (2023): *How the West Can Help Ukraine: Three Strategies for Achieving a Ukrainian Victory and Rebirth*. Stockholm, Stockholm Centre for Eastern European Studies.

EGYÉB ADATFORRÁSOK, INTERNETES OLDALAK

- Az Európai Bizottság bővítéspolitikával foglalkozó hivatalos oldala: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy_en
- Európai Unió Tanácsa Ukrajna vízumliberalizációja kapcsán: <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eastern-partnership/ukraine/>
- KOF – Konjunkturforschungstelle hivatalos oldala: <https://kof.ethz.ch/>
- Ukrajna statisztikai hivatala: <https://stat.gov.ua/en>
- Világbank adatbázisa: <https://data.worldbank.org/>